

”Slik det var fra begynnelsen ...”

Paratheke, Sandnes 11. november 2006

Overskriften på dette foredraget fører oss direkte til de første kapitlene i Bibelen. For dette skal være et stevne hvor vi taler sammen om ”å leve i Guds plan for kvinner og menn”. Skal vi tale seriøst om det, kommer vi ikke utenom Jesu egen henvisning til den bibelske urhistorie, og spesielt til de første kapitlene av den. «Har dere ikke lest at Skaperen fra begynnelsen av *skapte dem til mann og kvinne* og sa: '*Derfor skal mannen forlate far og mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett.*'» Matt 19,4-5. Eller for å ta med en parallell: «Men fra begynnelsen av, ved skapelsen, *skapte Gud dem til mann og kvinne.*» Mark 10,6.

Andre bibelske forfattere, spesielt Paulus, følger Jesu eksempel og henviser til urhistorien.

De fleste av de viktige avsnittene om manns- og kvinneroller i Det nye testamente refererer enten eksplisitt eller implisitt tilbake til de første tre kapitlene av 1. Mosebok (1 Kor 11,2-16, Gal 3,26-28, Ef 5,22-31, 1 Tim 2,9-15). Disse avsnittene viser klart den fundamentale viktigheten av skapelsesberetningene for forståelsen av dette emnet i bibelsk perspektiv. Det er ikke mulig å forstå Det nye testamentets lære om menn og kvinner uten å forstå hvordan den er fundert på skapelsen av Adam og Eva og på Guds hensikt slik den er åpenbart i skapelsen av den menneskelige rase.¹

Urhistoriens fundamentale rolle går selvsagt langt ut over vårt emne i dag.

Den taler om himmelens og jordens herkomst. Den peker på de grunnleggende differensieringer og ordninger i kosmos og bios. Den belyser *mennesket* i en rekke fundamentale relasjoner. Forholdet mellom mennesket og naturen, mellom mann og kvinne, mellom bror og bror, mellom folk og folk i menneskeslektens store folkefamilie.

....

Urhistorien plasserer mennesket i rammen av Guds mening og mål med det hele.

....

Stillet på spissen kan en si med Hugo Odeberg: «Hvert vers i Det nye testamente har de grunnleggende kapitler i Genesis om skapelsen og syndefallet som bakgrunn.»²

1. Mosebok 1 – mann og kvinne i Guds bilde

Så la oss gå til begynnelsen:

1 Mos 1,1: ”I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden.”

1 Mos 1,26-28: ”Da sa Gud: La oss gjøre mennesker i vårt bilde, etter vår liknelse. De skal råde over havets fisker og over himmelens fugler, over feet og over all jorden, og over hvert kryp som rører seg på jorden. Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem. Og Gud velsignet dem og sa til dem: Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden, legg den under dere og råd over havets fisker og himmelens fugler og over alt levende som rører seg på jorden.”

¹ Stephen Clark, *Man and Woman in Christ*. (Ann Arbor, Michigan: Servant Books, 1980) s. 5.

² Ivar P. Seierstad, *Den bibelske urhistorie med henblikk på teologi og forkynnelse*. (Oslo: Prestelaget for Bibel og Bekjennelse, 1964) s. 1-2.

1 Mos 1,31: "Og Gud så alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt. Og det ble aften og det ble morgen, sjettede dagen."

Dette gjentas i en kortform litt senere:

1 Mos 5,1-2: "Dette er boken om Adams ætt: På den dag Gud skapte mennesket, skapte han det i Guds liknelse, til mann og kvinne skapte han dem, og han velsignet dem og gav dem navnet menneske på den dag de ble skapt."

Der er minst to viktige brikker i bildet som springer oss i øynene. For det første: Gud skapte mennesket i sitt bilde eller etter hans liknelse. Det er et rikt tema. Det er der vårt grunnleggende menneskeverd ligger. Og jeg tror de fleste vil være enige om at skapt i Guds bilde i det minste også betyr at menneskene skulle representere Gud og herske over deler av resten av skaperverket. Det er en del av det oppdraget som gis fra første start: "Legg" jorden "under dere og råd over"

Det andre og enda tydeligere tema er nettopp at vi er skapt "til mann og kvinne", "male and female" i mange engelske oversettelser; de hebraiske ordene er de mest spesifikke termer språket har for kjønnsforskjell, og de kan brukes om dyr så vel som mennesker. Kjønn er ikke en rolle vi spiller, selv om vi kan og skal tale om kjønnsroller. Kjønn er en del av vår identitet. Det er en del av Guds design like fra første stund at hans ypperste skapning skal bestå av to kjønn. Jeg får lyst til å sitere noe Arthur Berg skrev en gang: "Eg skriv om ei tid då ingen skjemdest over, men alle var glade, for at Gud skapte menneske til mann og kvinne. To kjønn og ikkje eitt. Og slett ikkje tre."

Kjønnsforskjellen er altså gitt og Gudvillet fra første stund, og den knyttes her opp mot den andre delen av oppdraget Gud gir mennesket, "bli fruktbare og oppfyll jorden". "Gud skapte ikke mennesket som en kjønnsløs ånd, men som mann og kvinne," skriver Werner Neuer. 1 Mos 1,28 "setter det fysiske aspektet av menneskelig seksualitet under Guds spesielle velsignelse."³

Så langt jeg kan se, er det opplagt at mennesket, mann og kvinne, begge er skapt i Guds bilde, begge har del i hele oppdraget Gud gir på skapelsens dag. Skal vi bruke et moderne ord, her råder likeverd. Men likeverd utelukker ikke forskjeller. Og om det ikke sies mye om kjønnsroller i denne teksten, ligger det opp i dagen at kjønnene er forskjellige og at begge kjønn er nødvendige for at oppdraget som helhet skal kunne utføres.

En forfatter konkluderer slik:

Den menneskelige rase som et hele har et kall innen Guds skaperverk, og både menn og kvinner deltar i det kallet. Både menn og kvinner er gode og viktige for Gud. Avsnittet antyder også at forskjellen mellom menn og kvinner ikke kan forstås rett uten å ha øye for behovet for menneskelig reproduksjon. Genesis 1 er med andre ord fundamentet under alle videre betraktninger om menns og kvinners roller.⁴

1. Mosebok 2 – kjøtt av mitt kjøtt

Forskjellene mellom mann og kvinne er altså ikke det fremtredende i Genesis 1. I neste kapittel blir de imidlertid tydeligere. Fra vers 4 av hører vi om hvordan Gud

³ Werner Neuer, *Man & Woman in Christian Perspective*. (Wheaton, Illionos: Crossway Books, 1991) s. 61.

⁴ *Man and Woman in Christ*. s. 14-15.

skaper mennesket, Adam, og setter ham i Edens hage. Så kommer den spennende beretningen om at Gud skaper en "medhjelp" for ham.

1 Mos 2,18-25: "Så sa Gud Herren: Det er ikke godt for mennesket å være alene. Jeg vil gjøre ham en medhjelp som er hans like. Gud Herren hadde formet av jord alle markens dyr og alle himmelens fugler. Og han førte dem til mennesket for å se hva han ville kalle dem. Det navnet mennesket gav hver levende skapning, det skulle den ha. Så gav mennesket navn til alt feet, til himmelens fugler og de ville dyr. Men for seg selv fant mennesket ingen medhjelp som var hans like. Da lot Gud Herren en dyp søvn komme over mennesket, og mens han sov, tok han et av hans ribben og fylte igjen med kjøtt. Og Gud Herren bygde av det ribben han hadde tatt av mannen, en kvinne, og førte henne til mannen. Da sa mannen: Denne gang er det ben av mine ben og kjøtt av mitt kjøtt. Hun skal kalles manninne*, for av mannen er hun tatt. Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og bli hos sin hustru, og de skal være ett kjød. De var nakne, både Adam og hans hustru, men skammet seg ikke.

I løpet av denne beretningen hører vi at Adam gir navn til dyrene og deretter til sin hustru. De fleste synes å være enige om at det er en funksjon som hører med til å "råde" som det står i oppdraget slik vi leste det i 1 Mos 1: "Råd over havets fisker og himmelens fugler og over alt levende som rører seg på jorden."

Omgivelsene var perfekte. Men skaperen selv var ikke fornøyd. "Så sa Gud Herren: Det er ikke godt for mennesket å være alene." Det betyr ikke først og fremst at Adam følte seg ensom. Det betyr at Gud ville noe mer – det vi hørte i første kapittel om skapelsen – "til mann og kvinne skapte han dem". Guds plan blir ikke fullført uten begge kjønn. Gud vil fellesskap. Gud vil familie. Han ser på mannen og sier: "Jeg vil gjøre ham en medhjelp som er hans like."

Adam finner levende skapninger, formet av jord som ham selv. Og likevel heter det: "Men for seg selv fant mennesket ingen medhjelp som var hans like." Adam mangler en medhjelp.

Utgangspunktet er her som ellers Guds plan og mening med skaperverket. Ennå er ikke alt godt. Ennå står noe tilbake som Gud har til hensikt å bringe til veie. Han vil skape det fellesskap mellom mann og kvinne som er grunnleggende for alt annet fellesskap mellom mennesker.⁵

"Medhjelp som er hans like," står det i Norsk Bibel 88, "helper fit for man" i en del engelske oversettelser.

Det er et helt alminnelig uttrykk som skulle bety at kvinnen skal være mannen til hjelp i hele hans eksistens. ...

En forutsetning for samarbeid og fellesskap er at partene svarer til hverandre. Ordene "som er hans like" betyr nettopp "svarende til ham", og betegner noe som befinner seg like overfor, i korrespondanse med. Det er ikke tale om en likestilling i rang. Partene må svare til hverandre, om fellesskapet skal lykkes.⁶

Uttrykkene taler både om likhet og forskjell, om dere vil bruke moderne ord: likeverd og forskjell i funksjon. Det illustreres i seksualakten – de to er ulike, men nettopp derfor kan de svare til hverandre. Men her er tale om noe langt mer – et fellesskap på alle plan. Kjønn er mer en sex.

⁵ Leif M. Michelsen, *Fortolkning til Første Mosebok*. (Oslo: Luther/Lunde, 1976) s. 58.

⁶ *ibid.* s. 59.

På noen måter summerer termen "komplementaritet" best relasjonen mellom mannen og kvinnen i Genesis. "Komplementaritet" innebærer en likhet, en korrespondanse mellom mann og kvinne. Det innebærer også en forskjell. Kvinnen komplementerer mannen på en måte som gjør henne til en hjelper for ham. Hennes rolle er ikke identisk med hans. Deres komplementaritet lar dem være i et partnerskap der de trenger hverandre fordi hver av dem bringer inn noe forskjellig fra det den andre bringer. Partnerskapet mellom mann og kvinne er basert på et fellesskap i natur og en innbyrdes avhengighet grunnet deres komplementaritet i rolle.⁷

Beretningen om hvordan Gud skaper kvinnen av Adams ribben, har vært opphavet til mange morsomheter. Jeg tror det er en understrekning i første omgang av at mann og kvinne er av samme natur. Kvinnen får en jublende mottakelse. "Da så mannen: Denne gang er det ben av mine ben og kjøtt av mitt kjøtt. Hun skal kalles manninne, for av mannen er hun tatt". "Manninne – mann" er et ordspill på hebraisk: "isj" betyr mann, "isjsja" er hun som tatt fra mannen. Der finnes et flott forsøk på å lage det samme ordspillet på nynorsk: "Ho skal kallast kjerring; for ho er teki av ein kar." (Nynorsk 1933).

Ser vi hvordan det igjen er tale om likhet – samme natur om dere vil – men forskjell? Det ligger i selve det navnet mannen gir kvinnen: "Isj" som meg: "ben av mine ben og kjøtt av mitt kjøtt", men "isjsja", også noe annet, noe unikt. Likeverdet understrekes på nytt når det så heter: "Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og bli hos sin hustru, og de skal være ett kjød." Det er et omfattende og dypt fellesskap mellom to likeverdige partnere.

Men denne beretningen sier også noe mer om forskjell mellom mann og kvinne enn det vi har nevnt til nå. Mannen ble formet "av jordens støv" – åkerjorden. Kvinnen ble formet av Adams ribben. Mannen knyttes direkte til jorden. Alt før kvinnen skapes, heter det: "Så tok Herren Gud mannen og satte ham i Eden til å dyrke og passe hagen." Oppdraget gjentas etter syndefallet.

Kvinnens første oppdrag er knyttet til mannen – hans "medhjelp". Paulus kommenterer det: "For mannen ble ikke til av kvinnen, men kvinnen av mannen. Mannen ble heller ikke skapt for kvinnens skyld, men kvinnen for mannens." (1 Kor 11,8-9). Gjennom det er hun selvsagt også knyttet til oppdraget med å dyrke jorden. Men her speiles det av det mennesker i vår tid også intuitivt vet, at mannen oftest er mer direkte relatert til tingenes verden, kvinnen til personenes verden. Med en generalisering: Han er saks- og tingorientert, hun er personrelatert, selvsagt først og fremst til sin egen mann. Men det går videre.

Guds ord etter syndefallet gjentar oppdragene til begge kjønn og lar det spisses til: Adam skal sørge for familien ved å arbeide med jorden, Eva skal føde barn. (1 Mos 3,16-19). Det er ikke nye oppdrag, men nå skal de utføres under de kår som råder i syndefallets verden.

1 Mosebok 2 og 3 kaster nytt lys over 1 Mos 1,28s befaling til menneskeheten om å være fruktbare og underlegge seg jorden. Selv om oppgaven er gitt til mann og kvinne, noe ordene i 1 Mos 1,28 gjør klart, legger oppfyllelsen forskjellige forpliktelser på kjønnene, slik vi kan se det fra 1 Mos 2 og 3. Mens kvinnen som mor er betrodd mer med plikten å utbre den menneskelige rase, er mannen spesielt betrodd å underlegge dem jorden; 1 Mos 2 gjør det klart gjennom ansvaret for å dyrke jorden og

⁷ *Man and Woman in Christ*. s. 23.

gi navn til dyrene. Slik oppfyller mann og kvinne sammen det guddommelige oppdraget.⁸

1. Mosebok 2 og 3 – Adam, hvor er du?

Det nye testamente taler tydelig om underordning i tekstene om mann og kvinne. Både det norske og det tilsvarende greske ordet betyr ganske enkelt "ordnet under" og innebærer ikke noe om forskjellig verdi. Det "viser ganske enkelt til ordningen av en relasjon der én person, den underordnede, er avhengig av en annen person for retning. Hensikten med denne ordningen er å la dem som er i relasjonen, fungere sammen i enhet."⁹

Stephen Clark hevder at selv om 1 Mos 2 konsentrerer seg om likhet i natur mellom kjønnene, så viser den også underordning i forholdet mellom dem. Selv om der ikke er noe bud om kvinnens underordning eller eksempel på at mannen beordrer henne til noe, er der en gjennomgående tone av at kvinnen er underordnet mannen.

Jeg summerer noen av punktene han nevner.¹⁰ Den første indikasjonen er at mannen er sentrum for fortellingen om skapelsen av kvinnen. Han blir først dannet. Hun skapes for å bli en medhjelper for ham, hun føres til ham, og han gir henne navn. "I beretningen ... blir kvinnens rolle forstått i relasjon til mannen, noe som indikerer en slags underordning."

For det annet er det mannen som kalles "menneske" (adam), ikke kvinnen. For det tredje blir mannen skapt først. Han er den førstefødte og har et naturlig fortrinn. I Det nye testamente blir dette betegnet som viktig i argumentasjonen. 1 Tim 2,12-13: "Jeg tillater ikke en kvinne å opptre som lærer eller å være mannens herre, hun skal være i stillhet. For Adam ble skapt først, deretter Eva." 1 Kor 11,8-9: "For mannen er ikke av kvinnen, men kvinnen av mannen. Heller ikke ble mannen skapt for kvinnens skyld, men kvinnen for mannens skyld."

Det er mannen som gir navn til dyrene – og til kvinnen. Gud taler til ham og overlater tilsynelatende til ham å meddele det videre til kvinnen.

Dermed er vi over i 1 Mosebok 3, beretningen om syndefallet. Hvis Clark har rett i det han sier om likeverd og forskjell og om underordning som en del av det Gud hadde forordnet like fra skapelsens dag, blir der mening i enkelte ellers underlige vers i syndefallsberetningen, og i nøkkelters i Det nye testamente.

1 Mos 3,6: "Kvinnen så nå at treet var godt å ete av, og at det var en lyst for øynene - et prektig tre, siden det kunne gi forstand. Så tok hun av frukten og åt. Hun gav også sin mann, som var med henne, og han åt."

1 Mos 3,9-13: "Da kalte Gud Herren på Adam og sa til ham: Hvor er du? Han svarte: Jeg hørte deg i hagen, og da ble jeg redd, fordi jeg var naken, og jeg gjemte meg. Da sa han: Hvem har sagt deg at du er naken? Har du ett av treet jeg forbød deg å ete av? Adam sa: Kvinnen som du gav meg til å være hos meg, hun gav meg av treet, og jeg åt. Da sa Gud Herren til kvinnen: Hva er det du har gjort? Kvinnen svarte: Slangen dåret meg, og jeg åt."

1 Mos 3,17: "Og til Adam sa han: Fordi du lød din hustrus røst og åt av treet som jeg forbød deg å ete av, skal jorden være forbannet for din skyld. Med møye skal du nære deg av den alle dine levedager."

⁸ *Man and Woman in Christian Perspective*. s. 73.

⁹ *Man and Woman in Christ*. s. 23-24.

¹⁰ *ibid*. s. 24-26.

Fra første stund ser det ut til at Gud forventer at Adam skal ta ansvar, ikke bare for seg selv, men for Eva. Det er altså til Adam Gud gir forbudet mot å spise av kunnskapens tre. 1 Mos 2,17: "Treet til kunnskap om godt og ondt, må du ikke ete av, for den dag du eter av det, skal du visselig dø." Det måtte som sagt, være Adam som hadde ansvar for å gi dette ordet videre til Eva.

Hva skjedde den dagen slangen fikk sin vilje med dem og de spiste av treet? 1 Mos 3,6: "Kvinnen så nå at treet var godt å ete av, og at det var en lyst for øynene – et prektig tre, siden det kunne gi forstand. Så tok hun av frukten og åt. Hun gav også sin mann, som var med henne, og han åt."

Hvem var det som lot seg overtale av fristeren? Paulus nevner én gang det opplagte svaret: 1 Tim 2,14: "Adam ble ikke dåret, men kvinnen ble dåret og falt i overtredelse." Men hvem var det som ble først kalt til regnskap? Adam og Eva gjemte seg. 1 Mos 3,9: "Da kalte Gud Herren på Adam og sa til ham: Hvor er du?" Og Adam må først svare for seg. Gud behandler ham som ansvarlig. Han sviktet. Det var han som skulle ha beskyttet Eva mot fristeren. Det var han som skulle sagt nei. Men han gjorde det ikke.

For sikkerhets skyld: Begge syndet, og begge måtte bære dommen. Men han som skulle være hode i familien, får – vi kan like det eller ikke – hovedskylden. Det nye testamente bekrefter det. Jeg sa at Paulus én gang nevner at Eva ble dåret, ikke Adam. Men ellers er det Adam som går igjen som den som syndet først og brakte døden inn i verden. Romerne 5,12-14 forteller: "... synden kom inn i verden ved ett menneske, og døden på grunn av synden ... Likevel hersket døden fra Adam til Moses, også over dem som ikke hadde syndet ved et lovbrudd, slik som Adam." Og 1. Korinterbrev 15,21-22 sier: "For ettersom døden kom ved et menneske, så er også de dodes oppstandelse kommet ved et menneske. For likesom alle dør i Adam, slik skal også alle bli gjort levende i Kristus."

Og i forbifarten: Kristus, han som gjør levende, kalles "den siste Adam" (1 Kor 15,45) fordi han er frelseren som gjenoppretter det den første Adam ødela. Det er ikke "den siste Eva" som frelser oss; det er den siste Adam!

For mange år siden hadde vi satt en gruppe ungdommer til å arbeide med 1. Mosebok 3. En av dem trakk konklusjonen: "Eva syndet, og Adam fikk skylden." Det er ikke helt riktig, men inneholder en viktig sannhet.

Adams store feil i fallet var hans fornektelse av sitt ansvar for åndelig lederskap, og at han i stedet for å underordne seg Guds bud underordnet seg sin hustrus lederskap. Derfor begynner Gud sin dom med: "Fordi du lød din hustrus røst" (1 Mos 3,17). Adams synd består altså ikke bare i ulydighet mot Gud, noe som selvsagt er avgjørende, men også i perverteringen av hans skapte situasjon *vis-à-vis* Eva. Han overga seg selv til hennes religiøse initiativ og ledelse i stedet for å opprettholde sitt eget ansvar for å lede slik Gud hadde ment det. Fallet er derfor ikke bare menneskehetens opprør mot Gud, men en tilsidesettelse av den guddommelig orden for mann og kvinne.¹¹

"Den mest naturlige måten å lese beretningen må indikere at kvinnen er underordnet mannen tvers gjennom kapitlene 2 og 3," sier Clark.¹²

¹¹ *Man and Woman in Christian Perspective*. s. 74-75.

¹² *Man and Woman in Christ*. s. 26.

En slags konklusjon

Tittelen på dette innlegget er som jeg alt har sagt, tydelig inspirert av Jesu undervisning om ekteskap og skilsmisse:

Matt 19,4-8: "Han svarte og sa: Har dere ikke lest at han som skapte dem, fra begynnelsen skapte dem til mann og kvinne, og sa: Derfor skal mannen forlate far og mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett kjød? Så er de ikke lenger to, men ett kjød. Derfor, det som Gud har sammenføyd, det skal et menneske ikke skille. De sa til ham: Hvorfor har da Moses bestemt at en skulle gi hustruen skilsmissebrev og skille seg fra henne? Han sa til dem: Fordi dere har så hårdt et hjerte, tillot Moses at dere skiller dere fra deres hustruer. Men fra begynnelsen av var det ikke slik.

Jeg skal ikke starte med en drøftelse av ekteskap og skilsmisse. Men det er ikke vanskelig å se at Jesus betrakter skilsmissen som et resultat av syndefallet. "Fra begynnelsen var det ikke slik." Det livsvarige ekteskapet var Guds design, Guds egentlige hensikt og gode vilje for kronen på skaperverket, en uløselig del av det som var "såre godt" som det heter så vakkert i 1930-oversettelsen (1 Mos 1,31).

Og samtalen med disiplene som følger i de neste versene, viser at det som var "fra begynnelsen", vil Jesus se gjenopprettet i Gudsrikefolket. Der er ingen grunn til å tro at ikke det samme gjelder Guds opprinnelige design for mann og kvinne skapt i hans eget bilde med fullt likeverd og underfull komplementaritet. Men det er ikke uten videre lett i en tid som er preget av opprør mot alle Guds gode ordninger. Derfor er det viktig det som skal skje når vi sammen resten av dagen skal hjelpe hverandre til å konkretisere kallet til være menn og kvinner etter Guds hjerte.

Reidar Paulsen